

2009-05-18

Dnr 10 – 194/2009

Kulturdepartementet

103 33 STOCKHOLM

Betänkande av kulturutredningen (SOU 2009:16)

(Dnr Ku2009/241/KV)

Sammanfattning

Naturhistoriska riksmuseet lämnar i detta yttrande synpunkter som i korthet innebär att myndigheten:

Delvis tillstyrker förslaget till nationella kulturpolitiska mål.

Avstyrker förslaget om två nivåer av kulturpolitiska mål.

Avstyrker förslaget att lämna uppdrag till kulturinstitutionerna om samverkan med civilsamhället. Detta behov bör istället uttryckas som ett nytt nationellt kulturpolitiskt mål.

Tillstyrker förslaget att se kulturpolitiken som aspektpolitik.

Tillstyrker förslaget att stärka forskning vid kulturinstitutioner. Museet anser dock att det krävs en kritisk massa av forskare vid de aktuella institutionerna samt att medel, både för hypotesdriven forskning eller uppdragsforskning, ska sökas i konkurrens för att säkerställa kvaliteten i forskningen.

Tillstyrker förslaget att kultur- och naturektorn ska närma sig varandra, men anser att den beskrivning som ges i avsnittet har stora brister.

Tillstyrker förslaget att Naturhistoriska riksmuseet ges ett vidgat uppdrag mot miljöområdet och föreslår att detta förslag genomförs utan att avvakta koppling till en eventuell ny myndighetsbildning.

Anser att ett mindre permanent ABM-sekretariat bör inrättas med resurser från regeringen.

Anser att kultursektorns utveckling inom EU-samarbete och internationella frågor bör följa den utveckling som sker inom statens övriga samhällsområden.

Avstyrker förslaget till organisation av de statliga myndigheterna inom kultursek-

2009-05-18

Dnr 10 – 194/2009

torn.

Avstyrker förslaget till nya styrdokument. I första hand bör regleringsbrev med längre budgetperioder prövas.

Anser att eventuella sfärmyndigheter inte ska ersätta regeringens roll i diskussioner kring kulturinstitutionernas uppdrag.

Anser att det kan krävas en ny associationsform för kulturinstitutionerna men att den form som föreslås i betänkandet "Självstyrande lärosäte" är inte lämplig.

Naturhistoriska riksmuseets yttrande

Naturhistoriska riksmuseet konstaterar att Kulturutredningens betänkande ger en otydlig och komplicerad bild av en framtida statlig kulturpolitik. Betänkandet har brister i bakgrunds- och analysavsnitt och det saknas ofta en tydlig koppling mellan analys och förslag.

Mycket av den argumentation som förs kring framförallt museer baseras på förut-sättningar som råder inom den kulturhistoriska sektorn. Ett mycket enkelt, om än trivialt, exempel på det är att när museiväsendets framväxt beskrivs så anges Nationalmuseum vara det första svenska museet när det bildades i mitten av 1800-talet. Vid denna tidpunkt var Naturhistoriska riksmuseets samlingar grundade sedan drygt 100 år och museet som institution några decennier gammalt.

Till följd av dessa brister har Naturhistoriska riksmuseet svårt att bedöma om avsikten är att myndigheten, med något undantag, ska omfattas av de förslag som lämnas.

Avsnitt 8 Mål för kulturpolitiken

Naturhistoriska riksmuseet tillstyrker delvis utredningens förslag till nationella mål för kulturpolitiken med särskild relevans för statliga myndigheter och institutioner.

De kulturpolitiska målen ska uttrycka den politiska viljan och bör finnas samlade och museet avstyrker därför utredningens förslag att inrätta mål på två nivåer. Den typ av mål som regeringen skulle förfoga över torde närmast avse prioriteringar inom de nationella målen beslutade av riksdagen och uttrycks bättre som uppdrag till berörda myndigheter och institutioner.

Naturhistoriska riksmuseet delar utredningens uppfattning att kultur har en viktig roll att spela för en hållbar utveckling, men föreslår att målet omformuleras för att täcka hela kulturbegreppet och därmed bättre utgöra en grund för den aspektpolitik som utredningen argumenterar för i senare avsnitt.

Naturhistoriska riksmuseet avstyrker att den sista strecksatsen " att information och kunskaper görs tillgängliga och förmedlas " blir ett mål. Strecksatsen återspeglar något som rimligen måste betecknas som ett, av flera, medel för att uppnå övriga mål. Om det ändå upplevs angeläget att trycka på medborgarens eller samhällets rätt till information så bör målet omformuleras.

2009-05-18

Dnr 10 – 194/2009

Avsnitt 9 Kulturpolitik, civilsamhälle och folkbildning

Utredningen argumenterar i betänkandet för att civilsamhällets olika representanter ska få ett större inflytande på kulturinstitutionernas verksamhet och anger att kommittén vid kontakter med representanter från t.ex. föreningsverksamheter har fått signaler om att kulturinstitutionerna idag är ovilliga att medverka i sådan samverkan.

Naturhistoriska riksmuseet känner inte igen denna bild ifrån den egna verksamheten, tvärtom har museet en lång tradition av att i olika delar av verksamheten att samarbeta med representanter från civilsamhället t.ex. botaniska och entomologiska amatörföreningar, Sveriges Ornitologiska förening, Friluftsförbundet m.fl. Formerna för samverkan skiljer sig beroende på parternas förutsättningar. Utredningen har här gjort generella, svepande uttalanden som inte stöds i en analys, vilket minskar trovärdigheten.

Naturhistoriska riksmuseet avstyrker utredningens förslag om att ge uppdrag till kulturinstitutionerna och att utveckla formerna mer eller mindre centralt, t.ex. i dialogen mellan staten och regionerna, och föreslår att ett nationellt kulturpolitiskt mål formuleras istället. Utredningens förslag riskerar att skapa tungrodda processer för relativt lite utbyte.

Naturhistoriska riksmuseet delar uppfattningen att dialogen med civilsamhället är viktig och den kan mycket väl utvecklas men förtroendet för kulturinstitutionerna bygger till stor utsträckning på den kvalitet de står för i sina produkter. Med kvalitet kan här avses både sakinhåll och estetisk form. Det måste därför finnas stor frihet för berörda institutioner och organisationer att välja sammanhang och form för sina samarbeten.

Avsnitt 10 Kulturpolitiken som aspektpolitik – samspelet med andra samhällsområden

Naturhistoriska riksmuseet delar utredningens syn på att kulturpolitik är relevant för flertalet övriga politikområden. Det är en egenskap som kulturpolitiken delar med miljöpolitiken och det kan därför finnas anledning att snegla närmare på det sätt som denna politik implementeras.

I avsnittet lämnas ett flertal förslag till övergripande nationellt ansvar, strategiska insatser och utvärdering inom olika områden och förslag på hur dessa uppdrag ska fördelas mellan de myndigheter som utredningen beskriver under avsnittet om kulturens arkitektur. De beskrivna områdena är visserligen relevanta och möjligen av störst betydelse just nu, men aspektpolitiken bör inte begränsas till enbart dessa områden.

I betänkandet uttrycks vid ett flertal tillfällen förslag med en grad av detaljstyrning som Naturhistoriska riksmuseet anser står i strid med de intentioner som utredningen säger sig ha.

Avsnitt 10.2.4 Forskning

Naturhistoriska riksmuseet delar utredningens syn på att det behövs en vital forskning om och inom kulturområdet. Däremot delar vi inte i alla delar utredningens

2009-05-18

Dnr 10 – 194/2009

syn på hur detta ska åstadkommas.

För att säkerställa kvalitativ hypotesdriven forskning inom kulturområdet är regeringens förslag att inrätta en kommitté vid Vetenskapsrådet en bra lösning. Det löser däremot inte behov som kan uppstå inom kulturområdet av mer riktade forskningsprojekt. För det krävs att det finns tillgång till medel som uppdragsforskning kan beställas för. Sådana projekt skulle kunna genomföras vid kulturinstitutioner som söker medlen i konkurrens, en jämförelse kan göras med de uppdrag som Naturvårdsverket ger till olika forskningsinstitutioner. Det är fullt möjligt att ställa som villkor att universitet eller högskolor medverkar i projektens genomförande. Det är därför viktigt att de medel som idag finns för forskning inom sektorn lämnas ograverade och förstärks.

Forskning inom kulturarvssektorn blir relevant i universitetssektorn först när det regelbundet publiceras resultat av god kvalitet eftersom forskare hämtar sina referensramar för hypoteser ifrån annan publicerad forskning. Enstaka forskartjänster placerade vid museerna räcker inte för att skapa en sådan regelbunden produktion, det krävs en kritisk massa av forskare. Först då kan det skapas en brygga till universitetsvärlden. Kontinuerligt utbyte av personal mellan kultur- och högskolesektorn är inte en förutsättning för att överbrygga klyftan mellan (kulturhistoriska) museer och lärosäten men däremot egen forskarkompetens vid kulturinstitutionerna som upprätthålls liksom samverkan i snarlika forskningsfält. Enstaka forskartjänster vid kulturinstitutionerna är inte tillräckligt för att säkerställa att kreativa forskningsmiljöer kan skapas.

Det är viktigt att befintliga forskningsmiljöer inom kultursektorn bibehålls och ges förutsättningar att utvecklas långsiktigt.

Avsnitt 10.6 Kultur och miljö

Naturhistoriska riksmuseet delar utredningens bedömning om klimat- och miljöfrågornas tyngd i framtiden och att samverkan mellan kulturpolitik och miljöpolitik bör öka, men ifrågasätter delvis den syn utredningen har på förutsättningarna och sättet på vilket detta ska ske. Det talas mer om hur konst och kultur ska kunna få genomslag i naturvården än hur konst- och kultursektorn ska kunna förhålla sig till behov i natur- och miljöpolitiken.

Under avsnittets inledning argumenterar utredningen för behovet av att kulturinstitutionerna upprätthåller vissa offentliga arenor. Dessa argument anser Naturhistoriska riksmuseet talar emot att det gällande nationella kulturmålet att motverka kommersialismens negativa verkningar tas bort.

Naturhistoriska riksmuseet är förvånad över att utredningen i sin inledning beskriver natur och kultur som två motstående fenomen mellan vilka det finns motsättningar. Det är en beskrivning som är helt främmande för oss som representant för det naturvetenskapliga perspektivet. Natur och kultur vid en given plats är skapade genom en ömsesidig påverkan. Människan som art påverkar den omgivande naturen genom sitt sätt att leva lika mycket som naturen påverkar det sätt människan kan leva på. Idag finns det mycket lite, om ens någon, natur som är

2009-05-18

Dnr 10 – 194/2009

opåverkad av människan. Vissa naturtyper är helt beroende av den påverkan människan traditionellt har utövat, ett faktum som är väl känt inom natur- och miljövårdsarbetet.

Det är fullt möjligt att det inom kultursektorn finns aktörer som historiskt har upplevt problem att få gehör för olika synpunkter vid samverkan med aktörer inom naturvårdssektorn. Det är dock inte ett generellt problem, och kan sannolikt i lika stor utsträckning bero på svaghet i argumentationen som motvilja att ta emot argumenten. Naturhistoriska riksmuseet har sedan många år etablerade samarbeten av varierande omfattning med aktörer inom naturvårdssektorn på alla nivåer (Miljödepartementet, Naturvårdsverket, Kemikalieinspektionen, länsstyrelser, kommuner m.fl.). Dessa samarbeten kan avse nationell representation i kommittéer, övervakning, medverkan i olika naturvårdsprojekt, yttranden över åtgärdsprogram m.m. Beskrivning av detta arbete, och liknande arbete som utförs av andra museer med naturhistorisk inriktning i landet, saknas helt i utredningens nulägesbeskrivning.

Vidare uppfattar Naturhistoriska riksmuseet att utredningen bygger sin argumentation på ett antropocentriskt perspektiv som utgår ifrån människans rätt att utnyttja naturen. Det är ett perspektiv som Naturhistoriska riksmuseet inte kan stå bakom. Det är visserligen inbyggt i många mänskliga värderingssystem men är just det paradigm som måste förändras för att kunna trygga en framtida plats för människan som art. Även människan måste förstå att hon som art är en del av naturen och brukar den på naturens villkor, precis som alla andra arter. Till skillnad mot övriga arter har dock människan möjlighet att förstå sambanden.

Naturhistoriska riksmuseet vill här vidare understryka vikten av att i arbetet med att bevara natur- och kulturvärden ha en integrerad syn på det landskap i vilka dessa värden uppträder, och att denna integrerade syn omsätts i en förvaltningsdoktrin som är baserad på att samsyn mellan natur- och kulturmiljövärden är nödvändigt för att klara en hållbar utveckling. Här finns mycket att göra, och Naturhistoriska riksmuseet skulle kunna vara en viktig brygga i detta arbete.

Avsnitt 10.6.5 Överväganden och förslag

Naturhistoriska riksmuseet är mycket positiv till det förslag om ett tydligare och utökat uppdrag för myndigheten som föreslås i utredningen, men menar att det är ett uppdrag som ska diskuteras med museets uppdragsgivare, regeringen, inte med en eventuell tjänsteman inom en annan, parallellställd, statlig myndighet. Inom svenskt miljöarbete saknas en myndighet med en roll som mötesplats, arena, för samtal och samverkan som Naturhistoriska riksmuseet med fördel skulle kunna vara.

Naturhistoriska riksmuseets nuvarande samarbeten med Naturvårdsverket bör utan större svårighet kunna utvidgas in i nya områden.

Museet delar även utredningens uppfattning om ABM-samarbetets viktiga roll men anser inte att de förslag till organisation inom kultursektor som utredningen lämnar bidrar till att underlätta ett sådant samarbete eftersom det förutsätter att

2009-05-18

Dnr 10 – 194/2009

den museikoordinerande funktionen har rätt att företräda museerna och ett sådant mandat kan bara lämnas av museerna eller deras huvudmän.

Det är önskvärt att regeringen, i linje med vad som prioriteras inom EU, i den kulturpolitiska propositionen kraftfullt tar ställning för existerande samarbete. Förslagsvis bör ABM-centrum permanentas som ett litet sekretariat där nuvarande finansiering förstärks med ett motsvarande resurstillskott från regeringen och med ett tydligt mandat att stärka det myndighetsövergripande samarbetet på områden som är gemensamma för hela kulturarvssektorn.

Avsnitt 11 EU-samarbete och internationella frågor

Naturhistoriska riksmuseet delar utredningens bedömning om att det internationella samarbetet, särskilt inom EU, men anser att kultursektorns utveckling inom detta område bör följa den utveckling som sker inom statens övriga samhällsområden.

Avsnitt 13.7.3 Särskilda frågor

Kulturutredningen lämnar i betänkandet förslag om att uppdrag att bevaka det kulturpolitiska intresset inom upphovsrättsområdet ska placeras inom sfären för konstarterna.

Upphovsrätten utgör idag ett stort, i första hand ekonomiskt, hinder för många institutioner som har till uppgift att massdigitalisera och tillgängliggöra kulturarvet. Naturhistoriska riksmuseet anser att det skulle vara lämpligt att ett myndighetsuppdrag inom upphovsrättsområdet omfattar att utgöra avtalspart, i första hand för de statliga institutionerna, gentemot aktuella upphovsrättsorganisationer.

Avsnitt 14 Arkitektur för en samlad kulturpolitik

Naturhistoriska riksmuseet avstyrker det förslag till organisation av de statliga myndigheterna inom kultursektorn som föreslås i betänkandet. Det är oklart vilka problem som förslagen är tänkta att lösa.

Museet anser inte att den föreslagna uppdelningen bidrar till att överbrygga de klyftor som utredningen själv pekar på existerar mellan t.ex. konst och kulturarvsfrågor utan snarare förstärker dem och tar därmed inte heller hänsyn till de alltmer glidande gränserna i det nya samhället.

Vi är i sig inte emot organisatoriska förändringar, de kan vara både nyttiga och nödvändiga i de fall en verksamhet antingen ska omprövas eller behöver vitaliseras. Men i dessa fall ska problemanalysen vara klar och tydlig och motiven vara utsagda, Denna tydlighet saknas.

Förslaget ger intryck av en komplex organisation med otydliga roller. Den otydliga rollfördelningen förstärks av att de föreslagna sfärmyndigheterna är av olika karaktär där t.ex. sfärmyndigheten för arkiv, bibliotek och språk kommer att förvalta ett mycket stort kulturarv medan detta inte kommer att vara fallet, med ett litet undantag, i den sfärmyndighet som närmast berörs av museifrågor.

I samband med frågan om statistik vill Naturhistoriska riksmuseet peka på vikten av att de berörda kulturinstitutionerna får vara med i samband med definition av

2009-05-18

Dnr 10 – 194/2009

begrepp och frågeställningar för att statistiken ska bli rättvisande. Brister i definitionerna är ett av problem med dagens statistiska underlag.

Naturhistoriska riksmuseet anser generellt att uppdrag om att utvärdera inte ska läggas på en myndighet som samtidigt har till uppgift att utveckla verksamheten.

Avsnitt 14.4 Regeringens styrning av förvaltningsmyndigheterna på kulturområdet

Naturhistoriska riksmuseet avstyrker förslaget på nya styrdokument. I första hand bör regleringsbrev med längre budgetperioder prövas.

Naturhistoriska riksmuseet anser inte att eventuella sfärmyndigheter ska ersätta regeringens roll i diskussioner kring kulturinstitutionernas uppdrag. Det skulle innebära att regeringen förlorar sin direktivrätt gentemot institutionerna och att dessa i sin tur *de facto* blir underställda respektive sfärmyndighet. Den roll och de uppdrag som utredningen i övrigt beskriver för sfärmyndigheterna stödjer inte det. Utredningens otydlighet i denna del, skapar förutsättningar för en otydlig roll- och ansvarsfördelning.

De kan däremot vara behjälpliga vid tolkning och samordning av eventuella gemensamma prioriteringar inom ramen för dessa uppdrag.

Avsnitt 16 En sfär för frågor om samtid, historia och livsmiljö

Naturhistoriska riksmuseet avstyrker förslaget om en sfärmyndighet med denna inriktning med hänvisning till sitt ställningstagande för hela organisationsförslaget. I förslaget finns delar som är särskilt svårförståeliga, t ex argumentationen om Riksställningar där dagens verksamhet knappast stämmer med den beskrivning som ges, eller inplaceringen av arkitekturmuseum.

Avsnitt 16.2.9 En funktion för museikoordinering

Synpunkter på detta avsnitt lämnas i samband med museets yttrande på Museikoordinatorns rapport.

Avsnitt 18 En ny roll för Kulturrådet

Naturhistoriska riksmuseet avstyrker förslaget om en ny roll för Kulturrådet med hänvisning till sitt ställningstagande för hela organisationsförslaget.

Avsnitt 19 Kulturinstitutionerna

Ytterligare synpunkter som rör kulturinstitutionerna återfinns i museets yttrande till museikoordinatorns rapport.

Avsnitt 19.3 Stödet till institutionernas utveckling och fortsatta förnyelse Synen på institutionerna och relationen till politiken

Naturhistoriska riksmuseet anser att det kan krävas en ny associationsform för kulturinstitutionerna men det är dock viktigt att den alltjämt innebär att kulturarvsinstitutionerna har en statlig huvudman. Den form som föreslås i betänkandet "Självstyrande lärosäte" är därför inte lämplig.

2009-05-18

Dnr 10 – 194/2009

Vem som beslutat

I detta ärende har överintendent Jan Olov Westerberg beslutat efter föredragning av verksamhetscontroller Eva Stengård. I den slutgiltiga beredningen har chefen för administrativa avdelningen Lennart Sandberg, forskningschef Per Ericson och tf chef publika avdelningen och kommunikationschef Rebecca Fredriksson deltagit.

Jan Olov Westerberg

Eva Stengård